

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В СИСТЕМУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL AUDIT TO THE SYSTEM OF ENSURING INVESTMENTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Микола КОЧЕРГА,
кандидат сільськогосподарських наук,
Інститут агроєкології і природокористування
НААН України,
Київ

Mykola KOCHERGA,
PhD Agroecology,
Institute of Agroecology and Environmental,
NAAS of Ukraine,
Kyiv

Серед пріоритетів сталого соціально-економічного розвитку України об'єктивно постає необхідність екологічно збалансованого функціонування аграрного сектора економіки, яке є неможливим без переорієнтації господарського механізму сільськогосподарських підприємств на раціональне використання та збереження природно-ресурсного потенціалу. Сучасний екологічний стан аграрного сектора та тенденції його зміни обумовлюються перш за все діяльністю господарюючих суб'єктів. Незважаючи на окремі досягнення в регулюванні екологічної політики, загальна ситуація продовжує погіршуватись, що призводить до розвитку екологічної кризи. Провідною причиною такого стану є низька ефективність використовуваних інструментів екологічного контролю та управління як з боку держави, так і на підприємствах, переважно заснованих на примусових адміністративних методах.

Тому все більш нагальним стає пошук нових механізмів зменшення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. У системі економічних механізмів природокористування екологічний аудит є засобом підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання як природокористувачів і природозабрудників. Він допомагає виявити слабкі місця в господарській екологічній діяльності підприємств і обумовлені цим фінансові, комерційні, інвестиційні, екологічні ризики при прийнятті управлінських рішень. Екоаудит є досить гнучким механізмом раціонального природокористування й охорони навколишнього середовища в умовах ринкової економіки. У сучасних умовах важливого значення набуває екологічний аудит інвестиційних проектів в агросфері.

Теоретичною базою дослідження та сформованих висновків стали праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених з питань екологічного менеджменту в агросфері. У дослідженнях висвітлено питання, пов'язані з екологізацією всіх сторін суспільної діяльності, впровадженням сучасних механізмів та інструментів екологізації, забезпечення ресурсно-екологічної безпеки. Питанням формування та функціонування екологічного аудиту в Україні присвячено праці багатьох учених. Поряд із цим у їх ґрунтовних наукових роботах, публікаціях не приділено належної уваги питанням інвестиційного забезпечення з урахуванням екологічної складової, що в контексті сталого розвитку економіки набуває дедалі більшої актуальності та потребує подальших досліджень.

Метою даної статті є обґрунтування теоретико-методичних засад впровадження екологічного аудиту в систему інвестиційного забезпечення аграрних підприємств.

Необхідність поширення процедур екологічного аудиту інвестицій доведено зарубіжним досвідом, визнано державними природоохоронними органами та громадськими організаціями. В Україні останнім часом посилюється інтерес до екологічного аудиту, зокрема на рівні галузей економіки.

Обґрунтовано необхідність впровадження екологічного аудиту в систему інвестиційного забезпечення як чинника підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств та зменшення техногенного навантаження на навколишнє природне середовище.

Necessity of implementing of environmental audit to the system of ensuring investments as a factor of competitiveness increase of agricultural enterprises and anthropogenic impact reduction on the environment is substantiated.

Це свідчить про зростаюче розуміння керівництвом аграрних підприємств ролі екологічного чинника та оцінки його впливу на успішність інвестиційної діяльності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Завдання аудиторського контролю інвестиційної діяльності полягає у визначенні доцільності вкладень інвестицій у проект, ефективності інвестиційних ресурсів та обґрунтованості використання коштів [1, с. 213]. Для правильного розуміння ролі екологічного аудиту в системі інвестиційного забезпечення аграрного підприємства потрібно зрозуміти поняття самого визначення екологічного аудиту.

Закон «Про екологічний аудит» (ст. 1) визначає екологічний аудит як «документально оформлений системний незалежний процес оцінки об'єкта екологічного аудиту, який включає збір і об'єктивну оцінку доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, систем управління навколишнього природного середовища та інформації, що відноситься до цих питань, вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту» [5].

На нашу думку, дане визначення є дуже громіздким і тяжким для сприйняття. Пропонуємо більш лаконічне визначення, яке, по суті, нічим не відрізняється від запропонованого в Законі: екологічний аудит – це процес оцінки відповідності об'єкта аудиту вимогам та екологічним нормам природоохоронного законодавства.

Основна мета реалізації Закону «Про екологічний аудит» (ст. 8) – «забезпечити виконання законодавства про охорону навколишнього середовища в процесі господарської та інших видів діяльності» [5]. На наш погляд, дана мета може бути реалізована тільки в тому випадку, якщо екологічний аудит буде обов'язковим для всіх аграрних підприємств і організацій, чия діяльність призводить або може призвести до несприятливого впливу на навколишнє природне середовище, і буде проводитися з певною періодичністю, скажімо, раз на три роки. Тільки тоді екологічний аудит стане тим механізмом, який реально може привести до поліпшення екологічної ситуації в Україні.

Вирішальною умовою ефективного здійснення екологічного аудиту є його цілісність з екологічним управлінням на всіх рівнях (підприємство, галузь, регіон, держава). Системна цілісність екологічного управління й аудиту –

один із принципів сталого розвитку, який реалізовано в ЄС у вигляді європейського регламенту EMAS – системи екологічного управління й аудиту. EMAS ґрунтується на принципі «забруднювач і користувач платить», тобто компенсації економічної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу за рахунок винуватця в завданні такої шкоди [10, с. 298].

Аграрні підприємства добровільно беруть на себе відповідальність за охорону й відновлення природного середовища та

докладають зусиль щодо постійного вдосконалення такої діяльності. Приєднання організацій і підприємств до EMAS – це фактично початок процесу екологізації виробництва, тобто переходу від нестійких моделей виробництва і споживання до екологічно збалансованих і чистих моделей. При цьому рівень збалансованості, екологічної чистоти й ефективності технологій, виробництва, розподіл відповідальності за завдану шкоду природному середовищу встановлюють із застосуванням екологічного аудиту [2].

Вважаємо, що в сучасних умовах потрібно також розглядати екологічний аудит як вагому складову інвестиційного забезпечення виробничої або іншої діяльності. Можна стверджувати, що еколого-економічними критеріями інвестиційної привабливості конкретного об'єкта, які на сьогодні ще не визначені законодавчо, є вимоги національного або міжнародного природоохоронного права та існуючий стан екологічної безпеки. Поряд із цим, на нашу думку, доречно виокремити інвестиційний екологічний аудит як самостійний об'єкт дослідження, який на мікрорівні здійснюють із метою визначення інвестиційної привабливості об'єкта та виявлення потенційних екологічних ризиків, тоді як на макрорівні його метою є зменшення техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та досягнення соціально-економічних результатів.

Нинішня законодавча і нормативна база здійснення екологічного аудиту в Україні складається із Закону України «Про екологічний аудит», національного стандарту України ДСТУ ISO 19011:2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і/або екологічного управління» [6], державного стандарту України ДСТУ ISO 14004-97 «Системи управління навколишнім середовищем» [9].

Якщо національні і державні стандарти ідентичні відповідним міжнародним стандартам у частині системної цілісності екологічного управління й аудиту, то Законом України «Про екологічний аудит» такої цілісності не передбачено. Крім того, трапляються невідповідності й суперечності, що порушують принцип незалежності здійснення екологічного аудиту, підготовки й сертифікації екологічних аудиторів. Закон значно звужує сфери та спрямованість екологічного аудиту, особливо в екосистемній стратегії та інвестиційній політиці [3, с. 380].

Основною метою екоаудиту інвестицій є виявлення можливих резервів екобезпечного використання інвестиційних ресурсів, розробка заходів щодо покращання прибутковості інвестиційного проекту, оптимізація витрат та доходів за інвестиціями, аналіз правильності нарахування податків. Розробка методичних аспектів екоаудиту інвестиційної діяльності обумовлює доцільність формування завдань, визначення предметної сфери та складу аудиторських процедур такої перевірки, а також правильного та послідовного планування аудиторської перевірки [7, с. 74].

Завдання екоаудиту інвестицій повинні формуватись та випливати з поставленої мети та цілей перевірки. До них можна віднести:

- встановлення достовірності звітної інформації щодо інвестицій підприємства та відповідності здійснених фінансових чи господарських операцій природоохоронному законодавству;
- перевірка правильності складання облікових регістрів, тотожності записів операцій з інвестування із записами в головній книзі;
- своєчасне виявлення потенційної техногенної чи екологічної небезпеки інвестиційного проекту;
- оцінка системи внутрішньогосподарського контролю інвестиційної діяльності підприємства, причому така оцінка має дуже велике значення для планування всієї аудиторської перевірки інвестицій підприємства на всіх її етапах;
- вивчення фінансово-господарської діяльності підприємства-клієнта для оцінки його інвестиційної діяльності.
- встановлення законності права власності на інвестицію, наявності достовірної інформації щодо інвестицій у бухгалтерському, податковому та управлінському обліках;
- перевірка правильності класифікації інвестицій та їх обліку;

□ перевірка правильності визначення доходів та збитків (у тому числі й екологічних) від здійсненої інвестиції;

□ узагальнюючий аналіз виконання бізнес-плану інвестиційного проекту [3, с. 82].

У вітчизняній практиці, на відміну від інших об'єктів екоаудиту, операції, пов'язані з інвестуванням, можуть бути кількісно нечисленними, але в грошовому вираженні становлять значну частину господарсько-фінансової діяльності аграрного підприємства. Тому на сьогоднішній день при проведенні екоаудиту інвестицій на початковій стадії визначення надійності системи обліку та внутрішнього контролю є досить актуальним. Аудитор повинен дослідити й вивчити систему обліку та внутрішнього контролю клієнта для того, щоб зрозуміти, як готується бухгалтерська інформація, і мати певне уявлення про надійність цих систем, оскільки дані використовуються при управлінні інвестиційними проектами аграрного підприємства [8, с. 126].

Процес впровадження екологічного аудиту в систему інвестиційного забезпечення передбачає вжиття системи заходів (законодавчо-нормативних, інституційних, організаційно-економічних тощо) щодо врахування екологічного чинника в процесі прийняття інвестиційних рішень. Її структурну модель наведено на **рисунку**.

Зaproвадження інвестиційного екологічного аудиту, зокрема на рівні підприємства, дасть змогу:

- залучити значні обсяги інвестицій та підвищити інвестиційну привабливість окремих об'єктів, що виявиться в отриманні додаткового еколого-економічного ефекту внаслідок здійснення процедур екологічного аудиту;
- знизити ймовірність виплати компенсації за заподіяну шкоду, а також екологічних платежів і штрафів;
- розширити ринки збуту для екологічно чистих товарів та отримати сертифікати екологічності продукції;
- забезпечити процеси ресурсозбереження шляхом ефективнішого використання всіх видів ресурсів;
- зменшити витрати на виробництво шляхом використання кращих технологій та підвищити еколого-економічну ефективність технологічного процесу;
- покращити взаємодію зі структурами влади й громадськістю, забезпечити належний імідж підприємства.

Рисунок. Структурна модель впровадження екологічного аудиту в систему інвестиційного забезпечення

Процес розвитку екологічного аудиту в системі інвестиційного забезпечення аграрних підприємств, під яким розуміється чітко визначена програма дій щодо налагодження процедур екоаудиту в процесі прийняття інвестиційних рішень з метою забезпечення їх ефективності за рахунок мінімізації еколого-економічного ризику, повинна бути спрямована на:

□ розробку та впровадження системи галузевих і корпоративних стандартів екологічно чистого виробництва;

□ інвентаризацію наявної виробничої бази екологічно чистих технологій, оцінку потреб щодо її розвитку та інвестиційних можливостей підтримання такого розвитку;

□ розробку на базі Закону України «Про екологічний аудит» із урахуванням узгодження з європейськими вимогами, національного й державних стандартів серії ISO 19011 і 14000, національного регламенту – системи екологічного управління й аудиту, EMAS [11];

□ запровадження інвестиційних зобов'язань приватизованих підприємств з метою здійснення їхньої екологічної модернізації із використанням сучасної методології;

□ збільшення експортного потенціалу та розширення ринків збуту за рахунок впровадження екологічного аудиту в систему інвестиційного забезпечення;

□ оптимізацію організації та управління інвестиційного забезпечення на різних рівнях виробництва на базі використання сучасних економіко-математичних методів і комп'ютерних засобів;

□ запровадження ефективної системи стимулювання процесу поширення процедур екологічного аудиту.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження встановлено, що розвиток вітчизняного екологічного аудиту в інвестиційній діяльності можливий тільки в умовах розуміння ролі екоаудиту як чинника підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства. Це потребує певних доповнень в існуючу регламентацію законодавчо-нормативних актів, усунення прогалин стосовно поширення процедур екологічного аудиту в практиці прийняття інвестиційних рішень. Реалізація запропонованої моделі впровадження екологічного аудиту в систему інвестиційного забезпечення потребує поєднання зусиль аграрних підприємств у напрямі підвищення ефективності та раціонального використання природних ресурсів для нарощування виробництва вітчизняної конкурентоспроможної продукції. При цьому інституційне забезпечення розвитку екологічного аудиту, на наш погляд, полягає в наступному:

□ вдосконалення законодавчо-нормативних ініціатив шляхом запровадження відповідних регламентів;

□ формування мережі підприємницьких структур у площині екологічного аудиту, страхування та консалтингу;

□ поширення й активізація пропаганди передового досвіду екологічного аудиту;

□ створення інформаційних банків даних із питань екологічного аудиту, зокрема на галузевому рівні;

□ запровадження навчальних програм з екоаудиту з метою поширення цих процедур на рівні галузі;

□ активізація підготовки фахівців згідно з міжнародно визнаними вимогами;

□ забезпечення фінансування прикладних досліджень з питань розвитку екологічного аудиту в розрізі галузі.

Development of the domestic environmental audit in investing activities is possible only on the assumption of understanding the role the environmental audit as a factor of increasing of competitiveness of agricultural enterprises. This requires some additions to the existing regulation of the legal and normative acts, closing of the gaps on the distribution of environmental auditing procedures in practice of making investment decisions. Realization of the proposed model of implementing of environmental audit to the system of ensuring investments requires a joining of efforts of agricultural enterprises in the direction of greater efficiency and rational use of natural resources for increasing domestic

production of competitive products. Meanwhile institutional development of environmental audits, in our opinion, is as follows:

□ *improvement of legislative and regulatory initiatives by implementing of the relevant regulations;*

□ *establishment of a network of enterprise structures in the area of environmental auditing, insurance and consulting;*

□ *dissemination and activation of promotion of best practice of the environmental audit;*

□ *creation of information databases on the environmental audit, particularly at the sectoral level;*

□ *implementation of training programs on the environmental audit to disseminate these procedures at the sectoral level;*

□ *activation of specialists training in accordance with internationally recognized requirements;*

□ *ensuring of financing for applied research on development of the environmental audit in the context of the sector.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Н.Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление / Н.Н.Андреева. – Одесса: «Феникс», 2006. – 536 с.

2. Андреева Н.М. Развитие процедуры экологического аудиту территорий при обгрунтуванні залучення інвестицій в Україну: міжнародний контекст / Н.М.Андреева, О.М.Андреева // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2007. – №2 (14). – С. 80-88.

3. Бойко Р. Організація проведення аудиту інвестиційної діяльності підприємств / Р.Бойко, О.Юсипович // Економічний аналіз. – 2010. – №6. – С. 379-382.

4. Веклич О.О. Удосконалення системи екологічного оподаткування / О.О.Веклич // Фінанси України. – 2001. – №2 – С. 3-11.

5. Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 № 1862-IV // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 45. – Ст. 1833.

6. Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління (ISO 19011:2002, IDT) : ДСТУ ISO 19011:2003. – [Чинний від 2004-07-01]. – К.: Держспоживстандарт України 2004. – 31 с. – (Національний стандарт України).

7. Новак У.П. Концепція розвитку екологічного аудиту в системі інвестиційного забезпечення галузі / У.П.Новак // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 71-77.

8. Пізняк Т.І. Аналіз перспектив застосування процедури екоаудиту на сільсько-господарських підприємствах // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. – 2006. – №1. – С. 125-132.

9. Системи управління навколишнім середовищем (ISO 14004:1996): ДСТУ ISO 14004-97. – [Чинний від 1997-08-18]. – К.: Держспоживстандарт України 1997. – 41 с. – (Національний стандарт України).

10. Федунік У.П. Екологічний аудит: питання теорії і практики / У.П.Федунік // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.4. – С. 295-300.

11. Шматков Г.Г. Современное состояние и перспективы экологического аудита [Електронний ресурс] / Г.Г.Шматков // УкрЕкоАудит. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrecoaudit.com/>.

Стаття надійшла до редакції 9.09.2011